

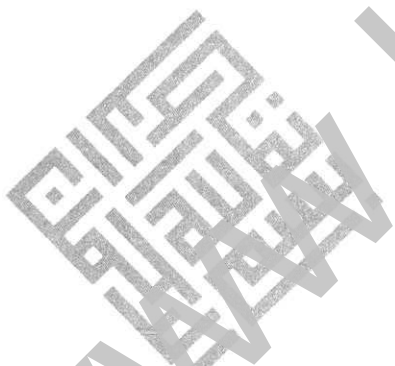
4004

دوس

1

۲۰۸

باریستا

www.ketab.ir

سرشناسه: ملک افضلی اردکانی، محسن، ۱۳۴۹ -
عنوان و نام پدیدآور: آشنایی با نظام حقوقی اسلام در مقایسه با سایر نظام های حقوقی معاصر/
محسن ملک افضلی اردکانی.
مشخصات نشر: قم: مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، ۱۳۹۷.
مرجع تولید: مؤسسه الحکمة
مشخصات ظاهری: ۱۹۴ ص.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۴۲۹-۴۳۰-۰
وضعیت فهرست نویسی: فیفا
یادداشت: کتابنامه: ص. ۱۸۹.
موضوع: اسلام و حقوق
موضوع: Islam and law
شماره افزوده: جامعه المصطفی ﷺ العالمية.
سناسه افزوده: مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ
Almustafa International University Almustafa International Translation and
Publication center
رده بندی کنگره: ۱۳۹۷ آ ۷۷۵/۱/۲۲۳۰ BP
رده بندی دیویی: ۲۹۷/۴۸۳۱
شماره کتابشناسی ملی: ۵۳۸۱۴۹۲

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

آشنایی با نظام حقوقی اسلام در مقایسه با سایر نظام های حقوقی معاصر
مؤلف: محسن ملک افضلی اردکانی
چاپ اول: ۱۳۹۷ ش / ۱۴۴۰ ق
ناشر: مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ
● چاپ: نارنجستان ● قیمت: ۲۹۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۵۰۰ نسخه

مراکز بخش

◀ ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نبش کوچه ۱۸:
تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۶۱۳۴ تلفکس: (داخلی ۱۰۵)/۲۵ ۳۷۸۳۹۳۰۵
◀ ایران، قم، بلوار محمدامین، سه راه سالاریه. تلفن: ۰۲۵. ۳۲۱۳۳۱۰۶

http://buy-pub.miu.ac.ir

@pub_almostafa

بسیاس از دست اندرکارانی که ما را در تولید این اثر یاری رساندند.

- مدیر انتشارات: سید اباذر هاشمی هریگندنی
- مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری
- ناظر فنی: محمد باقر شکری
- ناظر گرافیک: مسعود مهدوی
- ناظر چاپ: نعمت الله یزدانی
- صفحه آراء: علی عبادی فرد

آشنایی با نظام حقوقی اسلام در مقایسه با سایر نظام‌های حقوقی معاصر

محسن ملک‌افضلی اردکانی

مؤسسه الحکمة

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی فراروی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پای‌بندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این‌رو مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و اندیشه‌های ناب و ژرف، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت بنیان‌گذاران این شجره طیبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری (دام ظلّه العالی) می‌باشد.

معیار شدن و گسترش سلطه فرهنگی غرب در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی اقتضا دارد که دانش پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث، با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های متعالی آشنا شوند و این مهم با ایجاد رشته‌های تخصصی، تولید متون جدید و غنی، گسترش دامنه آموزش و تربیت سازمان‌یافته دانشجویان به سرانجام خواهد رسید. این فرایند گاه در پرداختن به مباحث بنیادین و تدوین متون تخصصی تعریف می‌شود و گاه در نگارش بحث‌های علمی، اما نه‌چندان پیچیده و تخصصی به‌کار می‌رود.

بالندگی مراکز آموزشی در گرو نظام آموزشی منسجم، قانونمند و پویاست. بازنگری در متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و پژوهشی و به‌روز کردن آنها نیز این انسجام و پویایی و در نتیجه نشاط علمی مراکز آموزشی و پژوهشی را در پی دارد.

«جامعة المصطفیٰ ﷺ العالمية» به عنوان یکی از این مجموعه که رسالت بزرگ تعلیم و تربیت طلاب غیر ایرانی را بر عهده دارد، تالیف متون درسی مناسب را سرلوحه تلاش خود قرار داده و تدوین و نشر متون درسی در موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل این فرایند است.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفیٰ ﷺ

پیش‌گفتار

پیروزی انقلاب اسلامی و شکل‌گیری نظام جمهوری اسلامی، نویدبخش حضور فعال دین در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی بوده است. این ایده در سطح ملی، ترسیم‌کننده هویت دینی ملی و حیات سیاسی و اجتماعی ایرانیان و در سطح فراملی، تبیین‌کننده ضرورت بازسازی تمدن اسلامی و اعاده هویت و عزت به مسلمانان در دوران معاصر بود. ضرورت بازسازی تمدن اسلامی و تلاش به منظور اعاده هویت مسلمانی، پرسش‌ها و چالش‌های معرفتی و عملی جدیدی را فراروی مسلمانان قرار داد و نظام جدیدالتأسیس حکومت دینی را در ایران بر آن داشت تا از طریق نهادهایی همچون المصطفی ص به بررسی این پرسش‌ها و چالش‌ها همت گمارد و از نزدیک با علاقه‌مندان انقلاب اسلامی به گفت‌وگو بپردازد.

بی‌تردید، مؤسسة الحکمه، با برگزاری دوره‌های آموزشی کوتاه‌مدت به عنوان یکی از مهم‌ترین بازوان المصطفی ص در تحقق این رسالت گام‌های مهم و تأثیرگذاری برداشته و فراگیران بسیاری را تحت آموزش‌های خود قرار داده است. این آموزش‌ها، نیازمند تقویت از طریق تهیه متون آموزشی به زبان‌های مختلف بود که طی چند سال اخیر به عنوان بخشی از وظایف آموزشی این مؤسسه مورد توجه قرار گرفته است. ناگفته پیداست که متن آموزشی در این مؤسسه، با آنچه در فضای علمی حوزه‌های علمیه و محافل دانشگاهی متداول است، تفاوت‌های بسیار دارد. در واقع، این متون ضمن لزوم رعایت استانداردهای آموزشی، بایست به صورت مختصر به

نگارش درآیند تا کوتاه بودن آموزش‌های این مؤسسه را پوشش دهند. علاوه بر این، از آن‌جا که مخاطبان این مؤسسه، مسلمانان، اعم از شیعه و سنی و سایر معتقدان به ادیان الهی و غیرالهی و حتی بی‌دین‌اند، ضروری بود تا نگرش حاکم بر این متون، تقریبی و همدلی میان ما و آنان باشد تا راهی به سوی گفت‌وگو و معرفی معارف اهل بیت (علیهم‌السلام) گشوده شود و رسالت کنونی ما را در تحقق اهداف بلند انقلاب شکوهمند اسلامی به فرجام برساند. اما نکته مهمی که در این‌جا باید به آن اشاره کرد، این است که هدف اصلی این مؤسسه از تهیه و نگارش این متون، نه صرفاً تألیف، بلکه بهره‌مندی، بهینه از متون موجود است که به صورت تلخیص، گردآوری و ترجمه تقدیم فراگیران می‌شود.

بی‌تردید، اجرای این رسالت و غنای علمی آن، مدیون تلاش‌های ارزنده اساتید و اعضای محترم گروه‌های علمی این مؤسسه است، که جا دارد از یکایک آن‌ها تقدیری شایسته به عمل آید. این مؤسسه به منظور حیات و بالندگی معارف اهل بیت (علیهم‌السلام) آثار خود را در اختیار فراگیران و علاقه‌مندان قرار می‌دهد.

پیشاپیش از انتقادات و پیشنهادات علمی همه اساتید، صاحب‌نظران و پژوهشگران محترم استقبال می‌کند. امید است این فعالیت‌های علمی و آموزشی موجب رشد و بالندگی فرهنگ دینی، به ویژه معارف بلند اهل بیت (علیهم‌السلام) در سطح جهان شود.

محسن ملک‌افشلی

رئیس مؤسسه الحکمة

فهرست

فصل اول: واژه‌شناسی حق، انواع و کاربردهای آن	۱۵
مقدمه	۱۵
معنای واژه «حق»	۱۶
۱. مفهوم «حق» در لغت	۱۶
معانی مختلف واژه «حقوق»	۱۷
۲. مفهوم اصطلاحی واژه «حق»	۱۸
الف) حق در اصطلاح فقه	۱۹
ب) حق در اصطلاح حقوق	۲۱
ج) حق در اصطلاح قرآن کریم	۲۳
یکم: واژه «حق» در غیر معنای حقوقی	۲۳
دوم: واژه «حق» در معنای حقوقی	۲۴
ارکان حق	۲۵
۱. من له الحق	۲۶
۲. من علیه الحق	۲۶
۳. متعلق حق	۲۶
انواع حق	۲۷
۱. حق تکوینی و تشریعی	۲۷
۲. حق قابل انتقال و حق غیرقابل انتقال	۲۹
۳. حق الله و حق الناس	۲۹
۴. حق طبیعی (فطری) و وضعی	۳۰

۳۰	۵. حقوق قانونی و اخلاقی
۳۱	۶. حق بالفعل و بالقوه
۳۲	۷. حق مطلق و حق نسبی
۳۳	۸. حق منجز و حق معلق
۳۳	۹. حق موقت و حق دائم
۳۳	۱۰. حق حال و حق مؤجل
۳۴	۱۱. حق ثابت و حق متزلزل
۳۴	۱۲. حق سیاسی، حق عمومی و حق خصوصی
۳۵	۱۳. حق مالی و حق غیرمالی
۳۷	۱۴. حق عینی و حق دینی
۳۷	ارکان اساسی حق عینی و حق دینی
۳۸	۱۵. انواع دیگری از حقوق
۳۸	الف) حق معنوی
۳۹	ب) حق مربوط به شخصیت
۳۹	یکم: حمایت از شخصیت جسمی انسان
۴۰	دوم: حمایت از شخصیت معنوی و اخلاقی انسان
۴۷	فصل دوم: رابطه حق و تکلیف
۴۷	مقدمه
۴۸	معنای لغوی و اصطلاحی تکلیف
۴۸	تلازم حق و تکلیف
۵۰	رابطه حق و تکلیف از منظر دین
۵۴	یک شبهه و پاسخ آن
۵۷	پذیرش دین، حق یا تکلیف
۵۸	اهداف و آثار حق و تکلیف
۵۸	۱. تحصیل معرفت
۵۹	۲. آرامش روحی و اطمینان درونی

۶۰	۳. امنیت فردی و اجتماعی
۶۱	۴. عدالت اجتماعی
۶۲	۵. نجات از خواهش های نفسانی و حفظ هویت انسانی
۶۲	۶. کمالات معنوی
۶۳	مراتب اهداف
۶۴	بازگشت تکلیف به حق
۶۵	ارجاع تکالیف به حقوق در قرآن
۶۵	۱. امر به عبادت
۶۵	۲. تکلیف به مؤذن اهل بیت
۶۶	۳. نسبت عمل با عامل
۶۷	۴. وجوب حفظ نفس
۶۸	ارجاع تکالیف به حقوق در روایات
۶۸	۱. امر به فریضه نماز
۶۹	۲. تکلیف به روزه
۶۹	۳. امر به معروف و نهی از منکر
۷۰	۴. اطاعت از ولی
۷۱	اصالت حق یا اصالت تکلیف
۷۱	۱. نظریه های مختلف درباره اصالت حق یا تکلیف
۷۲	الف) نظریه اصالت تکلیف
۷۲	ب) نظریه اصالت بندگی
۷۳	ج) نظریه حق مداری
۷۴	۲. تأثیر نظریه های مختلف بر برخی مسائل حقوقی
۷۴	الف) مسئله حقوق بشر
۷۵	ب) روابط مردم و حکومت
۷۶	ج) عدالت اجتماعی

فصل سوم: منشأ حق در اسلام و دیگر نظام‌های حقوقی	۸۵
مقدمه	۸۵
انواع حق در رابطه خالق و مخلوق	۸۶
۱. حق خالق بر مخلوق	۸۶
الف) تکوین یعنی ایجاد کردن و پدید آوردن	۸۶
ب) اراده تشریعی خداوند	۸۷
یکم: حق تکوینی	۸۷
دوم: حق تشریعی	۸۸
۲. حق مخلوق بر خالق	۸۸
الف) آیات قرآن کریم	۸۹
ب) روایات	۸۹
۳. حق مخلوق بر مخلوق	۹۰
الف) حق انسان بر سایر موجودات	۹۰
ب) حق سایر موجودات بر انسان	۹۱
ج) حق انسان بر انسان	۹۴
یکم: منشأ پیدایش قانون	۹۵
دوم: مکاتب غیرپوزیتیویستی حقوق	۹۸
فصل چهارم: نظام‌های عمده حقوقی (غیر از اسلام)	۱۰۵
مقدمه	۱۰۵
نظام حقوقی رومی - ژرمنی	۱۰۷
رویکردهای تفسیری در نظام‌های حقوقی	۱۰۸
منابع نظام حقوقی رومی - ژرمن	۱۰۹
۱. قانون	۱۰۹
۲. عرف	۱۱۰
۳. رویه قضایی	۱۱۱

۱۱۱.....	۴. دکترین
۱۱۲.....	۵. اصول کلی حقوق
۱۱۳.....	نظام حقوقی کامن لا
۱۱۴.....	منابع نظام حقوقی کامن لا
۱۱۴.....	۱. آرای قضایی
۱۱۵.....	۲. قانون
۱۱۵.....	۳. عرف و عادت
۱۱۶.....	۴. دکترین
۱۱۶.....	نظام حقوقی سوسیالیستی
۱۱۸.....	منابع نظام حقوقی سوسیالیستی
۱۱۸.....	۱. قانون
۱۱۸.....	۲. رویه قضایی
۱۱۹.....	۳. عرف و عادت
۱۲۰.....	۴. دکترین یا نظریه علمای حقوق
۱۲۵.....	فصل پنجم: منابع حقوق در نظام حقوقی اسلام
۱۲۵.....	مقدمه
۱۲۵.....	تعریف منبع
۱۲۶.....	ویژگی منبع حقوق
۱۲۶.....	۱. منابع اصلی
۱۲۶.....	الف) کتاب (قرآن)
۱۲۹.....	ب) سنت
۱۳۱.....	ج) قول معصوم
۱۳۳.....	د) عقل
۱۳۶.....	۲. منابع فرعی
۱۳۶.....	الف) اجماع

۱۳۶	یکم: اجماع از نظر اهل تسنن و شیعه
۱۳۷	دوم: مقایسه اجماع با دکترین حقوق
۱۳۸	ب) شهرت فتوایی
۱۳۹	ج) عرف و سیره متشرعه
۱۳۹	یکم: اقسام عرف
۱۳۹	دوم: نظر علمای فریقین
۱۴۰	سوم: سیره متشرعه از دیدگاه امامیه
۱۴۲	د) قیاس
۱۴۴	یکم: قیاس مستنبط العلة یا قیاس خفی
۱۴۴	دوم: قیاس منصوص العلة یا قیاس جلی
۱۴۵	سوم: قیاس اولی
۱۴۶	چهارم: حجیت اقسام قیاس
۱۴۶	ه) احکام حکومتی
۱۴۸	و) عهد و پیمان
۱۵۵	فصل ششم: اهداف حقوق در مکاتب حقوق
۱۵۵	مقدمه
۱۵۶	هدف حقوق در مکاتب حقوقی بشری
۱۵۶	۱. کیستی هدف حقوق
۱۵۷	الف) هدف حقوق در مکتب اصالت فرد
۱۶۰	ب) هدف حقوق در مکتب اصالت اجتماع
۱۶۱	یکم: انکار حقوق فطری
۱۶۲	دوم: عدالت توزیعی
۱۶۴	سوم: گرایش‌های مکتب حقوق اجتماعی
۱۶۸	۲. چیستی هدف حقوق
۱۶۸	الف) هدف حقوق در مکتب حقوق طبیعی
۱۷۱	ب) هدف حقوق در مکتب حقوقی پوزیتیویستی

هدف حقوق در مکتب حقوقی اسلام	۱۷۲
چرایی تفاوت اهداف	۱۷۳
اصالت فرد یا اجتماع	۱۷۶
تواجم حقوق فردی و اجتماعی	۱۷۹
فصل هفتم: ویژگی های نظام حقوقی اسلام	۱۸۷
مقدمه	۱۸۷
دین محوری	۱۸۷
جامع و کامل بودن	۱۸۹
انسجام و هماهنگی	۱۹۱
۱. هماهنگی نظام حقوقی اسلام با سایر نظام های اجتماعی و فردی اسلام	۱۹۲
۲. هماهنگی با طبیعت و فطرت انسان	۱۹۲
استمرار و ثبات	۱۹۴
سهولت و سماحت	۱۹۶
ضمانت اجرای درونی	۱۹۷
استقلال حقوق اسلام از سایر نظام های حقوقی	۱۹۷
برهان پذیری نظام حقوقی اسلام	۲۰۰
کتابنامه	۲۰۳